

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

**НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ
З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ НАПРЯМ
(декоративно-ужитковий та образотворчі профілі)**

Випуск 2

Київ - 2016

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист від 08.04.2016 р. № 1/11-4658)*

Загальна редакція

Шкура Г.А., Биковський Т.В., канд. пед. наук, доцент

Авторський колектив

Андрійчук С.А., Василянська І.О., Вовченко О.П., Войчук Н.В., Воронов В.І.,
Воронова Л.В., Воронкова В.С., Головань М.Д., Гром Г.Л., Дмитрук А.М.,
Зубанова Н.І., Каплан Р.М., Каплаух І.О., Кікцьо І.В., Кустарова Т.М.,
Мельник В.П., Ніколайко Н.Ю., Полуміскова Л.В., Пренко О.І., Примак Т.С.,
Рідна О.М., Солоненко Н.А., Сук Л.Е., Турукіна Л.В., Фетісова О.А.,
Штаманетян Т.П.

Рецензенти

Кардаш Н.В., доцент кафедри позашкільної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Народний майстер з української вишивки, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, канд. пед. наук, доцент;

Кузан Н.І., канд. пед. наук, доцент кафедри машинознавства та основ технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, заслужений майстер України.

Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку: вип. 2 / за ред. Биковського Т.В., Шкури Г.А. – К.: УДЦПО, 2016. – В. 2. – 267 с.

У збірнику представлено програми з художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти декоративно-ужиткового та образотворчого профілів навчання.

Видання розраховано на педагогічних працівників позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, спеціалістів, які займаються питаннями позашкільної освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВИЙ ПРОФІЛЬ.....	6
Навчальна програма бісероплетіння	6
Навчальна програма бісерного рукоділля	20
Навчальна програма виготовлення виробів із бісеру	30
Навчальна програма виготовлення іграшок	48
Навчальна програма виготовлення іграшок-сувенірів.....	56
Навчальна програма виготовлення української народної іграшки	67
Навчальна програма гільйошування	74
Навчальна програма художньої вишивки.....	89
Навчальна програма писанкарства.....	96
Навчальна програма гончарства	109
Навчальна програма аплікації із соломки.....	120
Навчальна програма конструювання та моделювання одягу	128
Навчальна програма ткацтва	142
Навчальна програма різьблення по дереву.....	152
Навчальна програма флористики та живопису	170
Навчальна програма народної творчості	183
ОБРАЗОТВОРЧИЙ ПРОФІЛЬ	
Навчальна програма основ художнього мистецтва	196
Навчальна програма студії образотворчого мистецтва.....	206
Навчальна програма образотворчого мистецтва	217
Навчальна програма декоративно-образотворчого мистецтва	226
Навчальна програма живопису	244
Навчальна програма прикладної графіки	257

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ВИГОТОВЛЕННЯ ІГРАШОК-СУВЕНІРІВ

Початковий, основний та вищий рівні

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Саморобна іграшка – це власна дитяча фантазія, яка має прояв у формі, характері, оздобленні, призначенні, у правилах гри з нею. Це – відчуття причетності до процесу творення разом із впевненістю у своїх силах: придумати іграшку, виконати її, відремонтувати, якщо знадобиться, і все це самостійно та ще й за власним бажанням.

Програма навчання з виготовлення іграшок-сувенірів художньо-естетичного напрямку декоративно-ужиткового профілю розрахована для дітей віком від 5 років.

Метою навчальної програми є формування компетентностей особистості в процесі опанування виготовлення іграшок-сувенірів.

Основні завдання полягають у набутті дітьми в процесі занять таких компетентностей:

пізнавальна – ознайомлення з історією виникнення народної іграшки, особливостями її виконання в різних регіонах України в різні історичні періоди;

практична – оволодіння технологією виготовлення різноманітних іграшок з різних за структурою та в обробці тканин, різних за складністю та призначенням ручних швів, способами оздоблення;

творча – розвиток художнього смаку, творчої уяви, фантазії, напрацювання індивідуального стилю роботи;

соціальна – виховання культури праці, дбайливого ставлення та пошани до народних традицій; професійне самовизначення; розвиток позитивних якостей особистості: працелюбності, наполегливості, відповідальності; сприяння самореалізації дитини в соціумі.

Програму складено за концентричним принципом із повторним вивченням окремих розділів та тем, розширенням та поглибленням змісту навчального матеріалу. Навчальна програма розрахована на такі рівні:

початковий рівень – 216 год. (6 год. на тиждень);

основний рівень – 216 год. (6 год. на тиждень);

вищий рівень – 216 год. (6 год. на тиждень).

Програма початкового рівня спрямована на ознайомлення з історією виникнення української народної іграшки, її особливостями та передбачає виготовлення іграшок за зразком. Значна увага приділяється опануванню правил роботи з тканинами, простими за структурою та обробкою, оволодінню простими ручними швами, нескладними способами оздоблення іграшок та правилам організації робочого місця. Заняття проводяться тричі на тиждень по 2 години.

Програма основного рівня навчання спрямована на поглиблення знань про іграшку (від простої іграшки-жованки до народних іграшок із текстилю,

глини, соломи) та ускладнення завдань через поширення видів тканин, які використовуються, опанування правил поєднання кольорів і тканин різних за фактурою, використання дротяного каркаса, урізноманітнення засобів оздоблення іграшок. Також програмою передбачається опанування основ клаптикової пластики, виготовлення іграшок для лялькового театру, м'яких іграшок, які повторюють форму глиняних.

Програма вищого рівня забезпечує розвиток творчої фантазії та професійних навичок через збільшення питомої ваги завдань на створення самостійно розроблених іграшок. У цей період значна увага приділяється вивченню національного костюма, передбачається оволодіння технікою в'язання гачком, робота зі складними в обробці тканинами (джинсова тканина, трикотаж, шовк).

Формами роботи за цією програмою є практичні завдання, підготовка виставкових робіт, лекції, бесіди.

За цією програмою можуть проводитися заняття в групах індивідуального навчання, які організуються відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах.

Програма є орієнтовною. Відповідно до організаційно-педагогічних умов гуртка, групи, творчого об'єднання, можуть бути внесені зміни.

Початковий рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Народна іграшка	2	10	12
3.	Іграшки-сувеніри з тканини	6	84	90
4.	Іграшки-сувеніри зі штучного хутра	2	54	56
5.	Комбіновані іграшки-сувеніри	6	36	42
6.	Екскурсії, конкурси, свята, виставки	12	-	12
7.	Підсумок	2	-	2
Разом		31	185	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Мета роботи гуртка. Знайомство з правилами поведінки в гуртку під час занять. План роботи на навчальний рік. Матеріали та інструменти, необхідні для роботи. Правила техніки безпеки.

Практична частина. Сюжетно-рольові та дидактичні ігри.

2. Народна іграшка (12 год.)

Історія народної іграшки. Способи її створення. Музей та його роль в житті дитини. Обряди.

Практична частина. Виготовлення ляльки- «жованки». Оздоблення. Ігри. Збирання виставкової композиції.

3. Іграшки-сувеніри з тканини (90 год.)

Різновиди тканин. Правила роботи з викрійками-лекалами. Правила розкрою. Техніка безпеки. Послідовність виконання іграшок. Ручні шви. Надрізки. Дротяний каркас. Наповнення та оздоблення виготовлених іграшок-сувенірів.

Практична частина. Виготовлення іграшок: подушка-гольничка, заєць, кошеня, мишеня, слоненя, щеня, лоша.

4. Іграшки-сувеніри зі штучного хутра (56 год.)

Особливості роботи зі штучним хутром. Правила його розкрою та особливості обробки. Ручні шви. Правила зметування. Дротяний каркас та оформлення іграшки.

Практична частина. Виготовлення іграшок, нескладних за формою і кількістю деталей (собака, ведмідь, сувенір до Різдва, заєць тощо).

5. Комбіновані іграшки-сувеніри (42 год.)

Правила розкрою деталей в комбінованих іграшках. Правила добору матеріалів за фактурою та кольором. Вибір ниток. Дротяний каркас. Особливості виготовлення комбінованої іграшки-сувеніра. Техніка безпеки. Послідовність виконання. Оформлення і оздоблення іграшок. Ручні шви.

Практична частина. Виготовлення іграшок: білий ведмідь, заєць, каченя, сувенір до Великодня.

6. Екскурсії, конкурси, свята, виставки (12 год.)

Екскурсії, участь у виставках, конкурсах, святах. Відвідування краєзнавчих, природничих та історичних музеїв.

7. Підсумок (2 год.)

Підведення підсумків.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	2	3
2.	Народна іграшка	3	12	15
3.	Іграшки-сувеніри з тканини	6	66	72
4.	Іграшки-сувеніри зі штучного	3	54	57

	хутра			
5.	Комбіновані іграшки-сувеніри	3	54	57
6.	Експерсії, конкурси, свята, виставки	9	-	9
7.	Підсумок	3	-	3
	Разом	28	188	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

Зміст роботи гуртка в новому навчальному році. Матеріали, інструменти та прилади, необхідні для роботи. Повторення правил поведінки в гуртку під час занять, правил з техніки безпеки.

Практична частина. Сюжетно-рольові та дидактичні ігри.

2. Народна іграшка (15 год.)

Різновиди народної іграшки. Історія. Призначення. Іграшки з сиру, тканини, соломи. Обрядовість. Перегляд ілюстрацій.

Практична частина. виготовлення обрядової іграшки. Складання композиції з виготовлених іграшок.

3. Іграшки-сувеніри із тканини (72 год.)

Повторення правил крою з тканини, правил техніки безпеки. виготовлення іграшок з більшою кількістю деталей. Правила розкрою парних і непарних деталей. Послідовність виготовлення іграшок. Дротяний каркас. Наповнення. Оформлення.

Практична частина. виготовлення іграшок: подушка – ведмідь, лисиця, жирафа, слоненя-гаманець.

4. Іграшки-сувеніри зі штучного хутра (57 год.)

Різновиди штучного хутра. Повторення правил розкрою із штучного хутра. Матеріали та інструменти, необхідні для роботи. Ручні шви. Дротяний каркас. Наповнення. Оформлення. Передача характеру іграшки за допомогою очей (форма, колір).

Практична частина. виготовлення іграшок ускладнених моделей: собака, кроленя, черепаха, іграшка – символ року.

5. Комбіновані іграшки-сувеніри (57 год.)

Повторення правил розкрою комбінованої іграшки. Самостійний добір матеріалів за кольором і фактурою. Зшивання комбінованих деталей іграшки. Оздоблення іграшки.

Практична робота. виготовлення іграшок: їжачок, кіт, ведмідь, іграшка-сувенір до Великодня, іграшка-подарунок до Дня Матері.

6. Експерсії, свята, виставки (9 год.)

Експерсії, участь у виставках, конкурсах, святах. Відвідування краєзнавчих, природничих та історичних музеїв. Зустрічі з народними майстрами.

7. Підсумок (3 год.)

Підведення підсумків.

Основний рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	2	3
2.	Народна іграшка	3	18	21
3.	Іграшки-сувеніри з тканини	6	66	72
4.	Іграшки-сувеніри зі штучного хутра	3	72	75
5.	Комбіновані іграшки-сувеніри	3	30	33
6.	Експерсії, конкурси, свята, виставки	9	-	9
7.	Підсумок	3	-	3
Разом		28	188	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

План роботи на новий навчальний рік. Мета роботи гуртка. Матеріали та інструменти для роботи. Повторення правил поведінки в гуртку, правил техніки безпеки під час роботи з різними інструментами.

Практична частина. Сюжетно-рольові та дидактичні ігри.

2. Народна іграшка (21 год.)

Глиняні іграшки. Історія, різновиди та регіональні особливості.

Практична частина. Самостійне виготовлення іграшки, яка повторює форму обраної глиняної іграшки. Розкрій. Зшивання деталей. Оздоблення. Організація виставки робіт.

3. Іграшки-сувеніри з тканини (72 год.)

Закріплення правил розкрою тканини. Техніка безпеки. Ручні шви. Використання більш складних в обробці тканин (атлас, шовк, трикотаж). Правила поєднання тканини за кольором і фактурою. Клаптикова пластика. Основи ремесла. Традиції. Самостійний вибір матеріалів для оздоблення.

Практична частина. Виготовлення іграшок: коти та кошенята, черепаха, риба, сувенір до Нового року в техніці «клаптикова пластика». Самостійна розробка моделі, виготовлення викрійок-лекал. Наповнення. Оформлення.

4. Іграшки-сувеніри зі штучного хутра (75 год.)

Закріплення правил розкрою штучного хутра. Техніка безпеки. Самостійний вибір моделі іграшки. Засоби передачі настрою та характеру іграшки. Оформлення.

Практична частина. Виготовлення іграшок: заєць, ведмідь, слон, собака, іграшки-подушки. Розкрій, послідовне зшивання деталей. Дротяний каркас. Наповнення. Складання іграшки. Оформлення.

5. Комбіновані іграшки-сувеніри (33 год.)

Закріплення правил розкрою деталей комбінованої іграшки-сувеніра з комбінованих матеріалів. Самостійний добір матеріалів за кольором і фактурою. Використання кольору і фактури матеріалів для передачі характеру і настрою іграшки. Виготовлення очей з паперу. Колір та форма. Вибір казки, для якої будуть виготовлятися іграшки.

Практична частина. Розподіл персонажів. Виготовлення іграшок та необхідного реквізиту для лялькової вистави. Колективна робота. Розкрій. Послідовне зшивання. Виконання підкладки. Наповнення та оформлення готової іграшки.

6. Екскурсії, свята, виставки (9 год.)

Екскурсії, участь у виставках, конкурсах, святах. Відвідування краєзнавчих, природничих та історичних музеїв. Зустрічі з народними майстрами.

7. Підсумок (3 год.)

Підведення підсумків.

Вищий рівень, перший та наступні роки навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	2	3
2.	Народна іграшка	3	21	24
3.	Іграшки-сувеніри з тканини	6	81	87
4.	Іграшки-сувеніри зі штучного хутра	3	48	51
5.	Комбіновані іграшки-сувеніри	3	39	42
6.	Екскурсії, конкурси, свята, виставки	6	-	6
7.	Підсумок	3	-	3
Разом		25	191	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

План роботи на новий навчальний рік. Повторення правил з техніки безпеки. Матеріали та інструменти.

Практична робота. Сюжетно-рольові та дидактичні ігри.

2. Народна іграшка (24 год.)

Український національний костюм. Особливості крою та оздоблення. Елементи народної вишивки, її колір та символіка.

Практична частина. Виготовлення іграшки в національному костюмі.

3. Іграшки-сувеніри з тканини (87 год.)

Іграшка за власним задумом дітей. Самостійне обрання образу, матеріалів та оздоблення. Розробка моделі.

Практична частина. Послідовне виконання самостійно розробленої іграшки.

4. Іграшки-сувеніри зі штучного хутра (51 год.)

Особливості розкрою штучного хутра з різною фактурою. Можливості оздоблення (в'язання гачком із нарізаних із хутра смуг).

Практична частина. Самостійна розробка моделей. Виготовлення викрійок-лекал. Апробація викрійки на тканині. Корекція викрійки. Робота із хутром різної фактури. Послідовне зшивання, наповнення та оформлення іграшки-сувеніра.

5. Іграшки-сувеніри комбіновані (42 год.)

Вибір моделі. Самостійна розробка викрійок-лекал. Проробка деталей. Самостійний вибір матеріалів оздоблення. Робота зі складними в обробці тканинами (джинсова тканина, трикотаж, шовк різних видів). Виготовлення окремих деталей іграшки з глини (за задумом).

Практична частина. Добір матеріалів. Розкрій деталей іграшки. Виготовлення керамічних деталей. Наповнення. Дротяний каркас (якщо потрібно). Сладання іграшки. Оформлення. Самостійний аналіз роботи.

6. Екскурсії, свята, виставки (6 год.)

Екскурсії, участь у виставках, конкурсах, святах. Відвідування краєзнавчих, природничих та історичних музеїв. Зустрічі з народними майстрами.

7. Підсумок (3 год.)

Підведення підсумків.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративного оздоблення виробів;
- властивості різних текстильних матеріалів;

- історію та способи створення народної іграшки;
- основи клаптикової пластики;
- основні властивості кольорів;
- основні правила роботи зі штучним хутром;
- послідовність зшивання деталей іграшки;
- правила поєднання тканин за кольором і фактурою;
- правила роботи з лекалами;
- правила розкрою парних і непарних деталей;
- правила техніки безпеки при роботі з інструментами для крою;
- прийоми в'язання гачком;
- принципи та правила розкрою деталей іграшки;
- різновиди глиняних іграшок та їх регіональні особливості;
- способи виготовлення м'якої іграшки, яка повторює форму глиняної іграшки;
- умовні позначення на схемах.

Вихованці мають уміти:

- виготовляти дротяний каркас;
- виготовляти ляльку-«жованку», оздоблюючи її відповідно до народних традицій;
- самостійно виготовляти нескладні викрійки-лекала іграшок;
- самостійно виконувати розкрій;
- самостійно добирати матеріали для оздоблення іграшки;
- самостійно збирати іграшку з невеликою кількістю деталей.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

№	Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>		
1.	Папір офісний А4 (білий)	100 листів
2.	Папір А4 (кольоровий)	1000 листів
3.	Ватман	40 листів
4.	Папір акварельний	40 листів
5.	Картон кольоровий (50х70)	40 листів
6.	Папір гофрований	20 листів
7.	Клей-олівець 15 г	20 шт.
8.	Клей «Дракон»	5 шт.
9.	Клей ПВА 1 кг	3 шт.
10.	Клей (глітери) золото, срібро	20 шт.
11.	Бісер	40 наборів
12.	Бісер крупний	20 наборів
13.	Дерев'яні заготовки	30 шт.
14.	Мононитка	10 шт.
15.	Нитка бісерна	10 шт.

16.	Дріт 0.3 мм; 0,7 мм	
17.	Фурнітура	в асортименті
18.	Флористична стрічка	
19.	Олівець простий (koh-i-noor)HB	20 шт.
20.	Ластик	16 шт.
21.	Акварельні олівці	4 набори
22.	Фломастери	4 набори
23.	Пастель	6 наборів
24.	Масляна пастель	6 наборів
25.	Фарби «металік»	6 наборів
26.	Фарби акварельні 18 кольорів	16 шт.
27.	Фарба-гуаш «Луч» 12 кольорів	16 шт.
28.	Фарби для скла «Вітраж»	5 шт.
29.	Ручки гелеві	20 шт.
30.	Вовна (кольорова)	в асортименті
31.	Мочалка	16 шт.
32.	Лак акриловий на водній основі	2 шт.
33.	Салфетки для декупажа	в асортименті
34.	Файли А4 100 шт.	2 пачки
35.	Мука	за необхідн.
36.	Сіль-екстра	за необхідн.
37.	Сода	за необхідн.
38.	Фарби акрилові 12 кольорів	10 наборів
39.	Пластилін 18 кольорів	20 наборів
40.	Зубочистки	за необхідн.
41.	Дисперсія клею ПВА	3 банки
42.	Кукурудзяний крохмаль	за необхідн.
43.	Гліцерин	за необхідн.
44.	Вазелінове масло	за необхідн.
45.	Пакетики фасувальні	за необхідн.
46.	Стрічки	в асортименті
47.	Нитки для вишивання акрилові	в асортименті
48.	Нитки для в'язання акрилові	в асортименті
49.	Канва	10 м
50.	Свічки воскові	за необхідн.
51.	Оцет	за необхідн.
52.	Одноразові ложки	за необхідн.
53.	Тканина	в асортименті
<i>Пристосування</i>		
1.	Дошка магнітна	1 шт.
2.	Маркери для дошки	за необхідн.
3.	Мольберти	6 шт.
4.	Планшети	6 шт.

5.	Чайник	1 шт.
6.	Теплоелектровентилятор	1 шт.
7.	Аудіомагнітофон	1 шт.
8.	Папки пластикові	3 шт.
9.	Відро пластикове	2 шт.
10.	Короб картонний	20 шт.
11.	Тканини для драпірування	в асортименті
12.	Предмети побуту(натюрмортний фонд)	в асортименті
13.	Склянки для води	20 шт.
14.	Палітри	20 шт.
15.	Рамки різних розмірів	20 шт.
16.	Дощечки пластикові для ліплення	20 шт.
17.	Стеки	20 шт.
18.	Рідке мило для валяння	
19.	Одноразові рукавички	за необхідн.
<i>Інструменти</i>		
1.	Ножиці фігурні	9 шт.
2.	Лінійка для квілінгу	9 шт.
3.	Пензлики для клею (синтетика)	20 шт.
4.	Ножиці	5 шт.
5.	Леза на різачки	1 набір
6.	Голки бісерні (набір з 20 шт.)	10 наборів
7.	Пензлики	20 шт.
8.	Голки для валяння	40 шт.
9.	Голки для вишивання стрічками	40 шт.
10.	Писачок	20 шт.
<i>Таблиці, плакати</i>		
1.	Методичний посібник з кольорознавства на планшетах	в асортименті
2.	Методична література	в асортименті
3.	Демонстраційний матеріал	в асортименті

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьєва О. Г. Українська іграшка / О.Г. Авксентьєва, І.Д. Авдєєва. – К. Мистецтво, 1973.
2. Вилер Н. Мягкие игрушки / Н. Вилер; пер. с англ. И. Кондратихиной. – М.: «Издательская группа «Контэнт», 2004.
3. Гасюк Е.О.Художественное вышивание : альбом. / Е. О. Гасюк, М.Г. Степан. – К.: Вища шк., 1986. – 103 с.
4. Декоративно-ужиткове мистецтво: слов. / за заг. ред. Я. П. Запаска – Л.: Аоріта, 2000. – Т. 1–2.
5. Кара-Васильєва Т. Українська сорочка: альб.. / Т. Кара-Васильєва. – К.: Томі ріс, 1994.
6. Красовицький М. Національний характер виховання: чому виховання повинно мати національний характер? / М.Красовицький // Завуч (1 Вересня).

– 2002. – №5.

7. Кульська-Кравченко Н.М. Декоративні в'язані вироби / Н.М. Кульська-Кравченко – К.: Техніка, 1985.
8. Манько В. Українська народна писанка / Віра Манько – Л.: Монастир монахів Студитського Уставу, Видав. відділ «Свічадо», 2001. – 48 с.
9. Молотобарова О. С. Кружок изготовления игрушек-сувениров: пособие для руководителей кружков общеобразовательных школ и внешкольных учреждений / О. С. Молотобарова. 2-е изд., дораб.– М.: Просвещение, 1990. – 175 с.: ил.
10. Муханова И. О. Шитьё из лоскутков / И.О. Муханова. – М.: Олма-пресс, 2001. – 98 с.
11. Наумко В. І. Культура і побут населення України: навч. посіб. / В.І. Наумко, Л.А. Артюх, В.Ф. Горбенко. – К.:Либідь, 1991.
12. Наш дом: сб. – Вып. 8. – К.: Час, 1990. – 64 с.
13. Островська Т. 155 стародавніх українських вишивок / Т. Островська. – К.: «Соняшник», 1992.
14. Подоляк Л. Гуманізація освіти / Л. Подоляк // Психолог. – 2002. – № 5.
15. Ракитин В. И. Искусство видеть / В. И. Ракитин. – М.: Знание, 1972.
16. Рошталь И. В. Азбука цветов. СПб.: Кристалл, Терция, 1998.
17. Рукоделие в школе : практич. пособ.. / А.А. Власова, Л.Ю. Карельская, Л.В. Ефременко. – СПб.: ТОО «Диамант», ТОО «Фирма ЛЮКСИ», 1996. – 560 с.
18. Супруненко В. П. Ми – українці : енциклопедія українознавства / В.П. Супруненко : у 2 кн. – Д.: ВАТ «Дніпрокнига», 1999.
19. Традиційне й особистісне у мистецтві / за заг. ред. М. Селіванова. – К.: УЦНК «Музей І. Гончара», 2002.
20. Українська народна іграшка. – Л., 1980.
21. Характеристика досвіду виховної роботи з інноваційним потенціалом // Позакласний час –2001.– № 5.
22. Шорохов Е. В. Основа композиции. – М.: Просвещение, 1979. – 64 с.
23. Шьем из лоскутков / пер. Е. Карпова – М.: , «Внешсигма», 1995.